

Normy etyczne jako podstawa wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec studentów i doktorantów

Impulsem do rozpoczęcia prac nad artykułem było stwierdzenie pani prof. Marii Gintowot-Jankowicz wygłoszone podczas konferencji *Etyka profesji prawniczych – wyzwania współczesności*, że „kodyfikowanie norm etycznych w postaci aktu prawnego jest wręcz krzykiem rozpaczycy”¹. Dyskusja ta odbyła się po wygłoszonym referacie prof. Stanisława Rucińskiego nt. etycznych podstaw wykształcenia prawniczego. Podczas dyskusji skoncentrowano się nad możliwością wychowania studentów zasadniczo już ukształtowanych moralnie. Niemniej wspomniany „krzyk rozpaczycy” stanowił impuls do pochylenia się nad problematyką norm etycznych wśród studentów oraz jako przesłanki do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec studentów czy też doktorantów.

Wśród pracowników naukowych, dydaktycznych, doktorantów, a także nauczycieli czy innych profesji mających kontakt z młodzieżą, panuje świadomość zachodzących zmian. Wskazane podmioty mają subiektywne odczucie pogłębiających się różnic między „starszym pokoleniem” a młodzieżą. Przywołane pogłębiające się różnice w sposobie postrzegania otaczającej rzeczywistości można bardzo dobrze zauważyć, prowadząc zajęcia ze studentami czy też uczniami. Oczywiście ocena ta ma charakter subiektywny. Nie można również generalizować problemu i z defetystycznym podejściem twierdzić, że uczniowie i studenci mają coraz gorsze podejście m.in. do nauki. Niemniej odczucie o coraz trudniejszej współpracy między prowadzącymi zajęcia a odbiorcami, świadomość pogłębiającej się różnicy, której powodów można doszukiwać się m.in. w zaniku norm moralnych, pogłębiającej się bierności, myśleniu w kategoriach „ja”, a nie „my”, jest powszechne.

Współcześnie prowadzone są liczne dyskusje nt. autonomii jednostki. Niemniej „jest przy tym sprawą oczywistą i naturalną, że wolność zachowań jednostki nie jest absolutna i może napotkać bariery wynikające przede wszystkim z praw i wolności innych osób”². Wspomniane bariery mogą wynikać także z przyjętych w danej grupie

¹ Sprawozdanie z konferencji naukowej *Etyka profesji prawniczych – wyzwania współczesności*, Sieniawa k. Przeworska, 15–17 listopada 2007 r., <http://www.etykaprawnicza.pl/aktualnosci/182,Sprawozdanie-%3A+Konferencja+%22Etyka+profesji+prawniczych+-+wyzwania+wsp%C3%B3%C5%82czesno-%C5%9Bci%22.html>, (dostęp: 28.11.2014).

² J. Blicharz, *Problemy w zakresie sposobów pojmowania autonomii jednostki (osoby)*, [w:] Z. Czarnik, Z. Niewiadomski, J. Posłuszny, J. Stelmasiak (red.), *Studia z prawa administracyjnego i nauki o administracji*.

norm etycznych. Należy zatem zadać pytanie o wpływ norm etycznych na codzienność życia akademickiego. Normy etyczne nie mają charakteru norm prawnych, czego konsekwencją jest brak sankcji prawnych i możliwości egzekwowania ewentualnego niepodporządkowania się ich treści. Wydawać by się mogło, że normy etyczne są czymś abstrakcyjnym, czymś oderwanym od realnej przestrzeni, w której na co dzień m.in. student, doktorant się porusza.

Czy zatem normy etyczne mogą stanowić przesłankę do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, którego konsekwencją może być zastosowanie kar dyscyplinarnych?

Aby odpowiedzieć na postawione pytanie, w pierwszej kolejności zostanie skrótowo, z uwagi na treść artykułu, opisana problematyka norm etycznych, ich funkcje, a następnie zostanie omówione zagadnienie postępowania dyscyplinarnego wobec studentów i doktorantów na gruncie przepisów ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (dalej: u.p.s.w.)³.

Według definicji Nowej encyklopedii powszechnej PWN norma etyczna jest „powinnością takiego a nie innego zachowania się w danych warunkach ze względu na przyjętą moralność”⁴. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na etykę normatywną, która jest działem etyki⁵. Etyka normatywna, co sugeruje sama nazwa, formułuje reguły, zalecenia dotyczące ludzkich zachowań. Osobnym zagadnieniem, które w niniejszym artykule nie zostanie szczegółowo omówione, są źródła tworzonych powinności moralnych. Normy postępowania często tworzą tzw. deontologie⁶, które regulują sposób zachowania jednostek przynależnych do określonych grup społecznych, zawodowych, np. kodeks etyki studentów, deontologia lekarska⁷.

Naturą etyki jest zadawanie pytania o dobro czy też zło. Jest to pytanie, na które nie ma i (najprawdopodobniej) nie będzie jednoznacznej odpowiedzi. Refleksja nad tym, co właściwe i niewłaściwe, zdominowała świat ludzki, niemniej nie uzyskano uniwersalnie akceptowalnej odpowiedzi. Jest to zagadnienie trudne do ujęcia w sztywne ramy ze względu na swoją naturę. Rozważania na temat tego, co dobre lub złe, zdominowane są sądami wartościującymi⁸. Zawierają w sobie cechę subiektywności i należy pamiętać, że zagadnienie to nigdy nie będzie rozstrzygnięte. Iris Murdoch stwierdził, że „Myśl określa

Księga jubileuszowa dedykowana Prof. zw. dr. hab. Janowi Szreniawskiemu, Przemysł-Rzeszów 2011, s. 58.

³ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (tekst jedn. Dz. U. z 2012 r. poz. 572, 742, 1544; z 2013 r. poz. 675, 829, 1005, 1588, 1650; z 2014 r. poz. 7).

⁴ *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, tom 4, Warszawa 1996, s. 513.

⁵ O. Nawrot, *Etyka normatywna*, [w:] P. Skuczyński, S. Sykuna (red.), *Leksykon etyki prawniczej*, Warszawa 2013, s. 98.

⁶ Deontologia jest działem etyki. Jest to nauka o obowiązku. Deontologia formułuje normy postępowania w danej dziedzinie lub określonej sytuacji (gr. *deon* – to, co konieczne). A. Markowski, R. Pawelec, *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*, Cykada Direct 2001, s. 149.

⁷ O. Nawrot, *op. cit.*, s. 99.

⁸ J. Teichman, *Etyka społeczna. Podręcznik dla studentów*, Warszawa 2002, s. 13.

byt⁹. Zatem, w jaki sposób studenci czy doktoranci określają swój byt? Czy we współczesnym świecie jest miejsce na moralność, zasady etyczne? Na zadane pytania oczywiście nie ma uniwersalnej, niebudzącej sprzeciwu odpowiedzi. Rozważania na temat relatywizmu etycznego mogą zostać sprowadzone do stwierdzenia, że „dobro i zło mają charakter względny”¹⁰. Teorią głoszoną przez relatywizm aksjologiczny jest stwierdzenie, że „opinie moralne są tylko względnie słuszne, co prowadzi do zrównania ich wartości”¹¹.

Niemniej jednak autor niniejszej pracy mimo trudności w odpowiedzi na pytanie, co jest słuszne, uważa, że nie można sprowadzać wszystkiego do stwierdzenia, że „opinie moralne są tylko względnie słuszne, co prowadzi do zrównania ich wartości”. Moralność, jakkolwiek trudna do zdefiniowania, występuje, a jej pewne elementy są wspólne dla np. danej grupy czy danego społeczeństwa. Są to podświadome, subiektywne odczucia autora niniejszego artykułu, wywnioskowane z doznanych przeżyć. To potoczne odczucie autora polski historyk filozofii Stefan Świeżawski w jednej ze swoich prac określił w następujący sposób:

„Bardzo różny był co prawda charakter społeczny w filozofii moralnej Arystotelesa lub Platona od nurtu etyczno-społecznego przenikającego Ewangelie, Dzieje Apostolskie i Listy, niemniej i tu, i tam podstawowe znaczenie aspektu społecznego całej moralności nie ulega wątpliwości. W każdej też epoce – a więc i w wieku XV – wraz ze świadomością zagrażającego i narastającego zła moralnego, zdawano sobie sprawę, że nie chodzi tu tylko o wykroczenia indywidualne, ale również (a może jeszcze bardziej?) o zło nadwężające wiązania fundamentalnych struktur społecznych”¹².

Poczynione uwagi sygnalizują zawilość przedstawionego problemu. W jaki zatem sposób normy etyczne odnosić się będą do studentów, doktorantów, a w szczególności, jakie znaczenie będą miały przy postępowaniach dyscyplinarnych? W ostatnich latach w ośrodkach akademickich powstały liczne kodeksy etyki studentów, np. Kodeks Etyki Studentów Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego (dalej Kodeks WPAE)¹³ czy też Kodeks Etyki Studenta Politechniki Gdańskiej (dalej Kodeks PG)¹⁴. Zgodnie z art. 1 Kodeksu WPAE student powinien postępować zgodnie z prawem, tradycją i zasadami kultury osobistej. Natomiast zgodnie z § 1 Kodeksu PG zasady Kodeksu Etyki wynikają z ogólnie przyjętych norm moralnych, a w szczególności z norm moralnych właściwych dla etyki kształcenia akademickiego.

⁹ J. Teichman za: I. Murdoch, *Etyka społeczna. Podręcznik dla studentów*, Warszawa 2002, s. 13.

¹⁰ I. Lazari-Pawłowska, *Etyka. Pisma wybrane*, [w:] P. J. Smoczyński (red.), *Bibliografia prac naukowych Iji Lazari-Pawłowskiej*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1992, s. 109.

¹¹ *Ibidem*.

¹² S. Świeżawski, *U źródeł nowożytnej etyki. Filozofia moralna w Europie XV wieku*, Kraków 1987, s. 181.

¹³ A. Szadok-Bratuń (red.), *Kodeks Etyki Studentów Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego z komentarzem*, Wrocław 2010.

¹⁴ http://www.mif.pg.gda.pl/kfamo/VARIA/kodeks_etyki_studenta_pg.pdf, (dostęp: 28.11.2014).

Przyjęcie kodeksu etyki np. przez dany wydział, uniwersytet czy też jednostkę badawczą należy ocenić pozytywnie. Niemniej jednak otwarte pozostaje pytanie o realny wpływ przyjmowanych zasad etycznych na prawa i obowiązki np. studenta czy też doktoranta.

Zgodnie z art. 211 ust. 1 u.p.s.w. za naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz za czyny uchybiające godności studenta student ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną przed komisją dyscyplinarną albo przed sądem koleżeńskim samorządu studenckiego, (dalej sąd koleżeński). Natomiast zgodnie z art. 211 ust. 2 u.p.s.w. za ten sam czyn student nie może być ukarany jednocześnie przez sąd koleżeński i komisję dyscyplinarną. Studentem zgodnie z definicją ustawową zawartą w art. 2 ust. 1 pkt 18k u.p.s.w. jest osoba kształcąca się na studiach wyższych¹⁵. Przepisy art. 211–224 u.p.s.w. określają szczegółowo zasady oraz tryb odpowiedzialności dyscyplinarnej studentów. Należy zwrócić uwagę, że przepisy te mają zastosowanie również do doktorantów¹⁶, ponieważ zgodnie z art. 226 ust. 1 u.p.s.w. za naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz za czyny uchybiające godności doktoranta doktorant ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną. Do odpowiedzialności dyscyplinarnej doktorantów stosuje się odpowiednio przepisy art. 211–224 u.p.s.w., z zastrzeżeniem ust. 2 i 3¹⁷.

Drugim, podstawowym aktem prawnym mającym charakter aktu prawa powszechnie obowiązującego, regulującym podstawowe zasady procedury dyscyplinarnej względem studentów (a z uwagi na opisane powyżej odesłanie art. 226 u.p.s.w. do stosowania zapisów postępowania względem doktorantów), jest rozporządzenie ministra właściwego do spraw szkolnictwa. Ustawodawca zawarł delegację w art. 224 u.p.s.w. stanowiącą, że minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowy tryb postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego. Należy w tym miejscu wyraźnie zaznaczyć, że ustawodawca wyraźnie nakreślił ramy treściowe rozporządzenia, ponieważ zgodnie z treścią art. 224 u.p.s.w.¹⁸ delegacja ustawowa została zrealizowana

¹⁵ Studia wyższe zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 5 u.p.s.w. oznaczają studia pierwszego stopnia, studia drugiego stopnia lub jednolite studia magisterskie, prowadzone przez uczelnię uprawnioną do ich prowadzenia.

¹⁶ Zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 18l u.p.s.w. doktorantem jest uczestnik studiów doktoranckich.

¹⁷ Zgodnie z treścią art. 226 ust. 2 u.p.s.w. komisja dyscyplinarna rozstrzygająca sprawę doktoranta orzeka w składzie złożonym z przewodniczącego składu orzekającego, którym jest nauczyciel akademicki, oraz w równej liczbie z nauczycieli akademickich i doktorantów. Natomiast zgodnie z ust. 3 art. 226 u.p.s.w. organizację i szczegółowy tryb postępowania przed sądem koleżeńskim doktorantów określa regulamin samorządu doktorantów.

¹⁸ W rozporządzeniu wydanym na podstawie delegacji zawartej w art. 224 u.p.s.w. należy uwzględnić: umorzenie postępowania wyjaśniającego przez rzecznika dyscyplinarnego, w szczególności w przypadkach: upływu terminu przedawnienia, stwierdzenia, że postępowanie dyscyplinarne co do tego samego czynu tej samej osoby zostało prawomocnie ukończony lub wcześniej wszczęte jest w toku, znikomej szkodliwości popełnionego czynu; możliwość zawieszenia postępowania dyscyplinarnego przez komisję dyscyplinarną, w szczególności w przypadku, gdy w sprawie tego samego czynu wszczęto postępowanie karne lub postępowanie w sprawach o wykroczenia, a także możliwość podejmowania przez komisję dyscyplinarną zawieszonych postępowania; przywracanie terminu wniesienia odwołania przez studenta

poprzez wydanie rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 6 grudnia 2006 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego wobec studentów (dalej r.p.w.d.)¹⁹.

Rozważając problematykę postępowania dyscyplinarnego względem studentów, należy pamiętać, że regulacje zawarte w u.p.s.w. i r.p.w.d. nie mają charakteru kompleksowego i nie normują omawianej kwestii w pełni. Zgodnie z art. 223 u.p.s.w. do postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego wobec studentów, z wyjątkiem postępowania przed sądem koleżeńskim, w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (dalej k.p.k.)²⁰, z wyłączeniem art. 82²¹. W literaturze przedmiotu wskazuje się na możliwe trudności stosowania k.p.k. w postępowaniu dyscyplinarnym względem studentów²².

Zgodnie z treścią art. 211 u.p.s.w. student ponosi odpowiedzialność dyscyplinarną za naruszenie przepisów obowiązujących w uczelni oraz za czyny uchybiające godności studenta. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że mimo użycia spójnika „oraz”, a więc tym samym sugerowanie, że przewinieniem dyscyplinarnym jest tylko taki czyn, który spełnia łącznie dwa warunki – naruszenie przepisów obowiązujących na uczelni oraz odpowiedzialność za czyny uchybiające godności studenta, pełna treść art. 211 u.p.s.w. „daje podstawy do przyjęcia, że wymienia on dwa rodzaje przewinienia”²³.

Z uwagi na temat niniejszego artykułu dalsza część pracy zostanie poświęcona drugiemu członowi art. 211 u.p.s.w., tj. uchybieniu godności studenta jako przesłanki

ukaranego karą upomnienia w ciągu siedmiu dni od dnia ustania przyczyny uchybienia terminom; postępowanie przed komisjami dyscyplinarnymi w uczelni oraz przed odwoławczą komisją dyscyplinarną obejmujące rozpoznanie wniosku przez skład orzekający na posiedzeniu niejawnym oraz na rozprawie; odrzucenie odwołania studenta przez przewodniczącego odwoławczej komisji dyscyplinarnej w razie wniesienia odwołania po upływie terminu przewidzianego w art. 220 ust. 2 albo przez osobę nieuprawnioną; tryb wzywania i przesłuchiwanie obwinionego, świadków i biegłych oraz przeprowadzania innych dowodów.

¹⁹ Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 6 grudnia 2006 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania wyjaśniającego i dyscyplinarnego wobec studentów (Dz. U. Nr 236, poz. 1707).

²⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

²¹ Zgodnie z treścią art. 82 k.p.k. obrońcą może być jedynie osoba uprawniona do obrony według przepisów o ustroju adwokatury. Treść art. 82 k.p.k. została zmieniona ustawą z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1247). Zgodnie z nowym brzmieniem art. 82 k.p.k. obrońcą może być jedynie osoba uprawniona do obrony według przepisów o ustroju adwokatury lub ustawy o radcach prawnych. Nowe brzmienie art. 82 k.p.k. wchodzi w życie z dniem 1 lipca 2015 r.

²² R. Ponikowski, *Problemy postępowania dyscyplinarnego wobec studentów*, „Życie Szkoły Wyższej” 1986, nr 9, s. 59.

²³ M. Pyter, A. Balicki, M. Duda, D. Dudek, M. Gałązka, B. Kucia – Guściora, P. Nowik, P. Telusiewicz, K. Wiak, R. Biskup[w:] M. Pyter (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 1020.

wszczęcia postępowania dyscyplinarnego²⁴. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że pojęcie czynów uchybiających godności studenta może być rozumiane bardzo szeroko z uwagi na brak ustawowej definicji czy enumeratywnego wymienienia czynów możliwych do zakwalifikowania do wskazanej kategorii²⁵.

Grupę osób, jaką są studenci, wyróżniają czy też charakteryzują określone przymioty. Odnosząc się do oceny czynów uchybiających godności studenta, należy mieć na uwadze specyfikę wskazanej grupy. Z tego też względu pojęcie godności użyte w art. 211 u.p.s.w. różni się od pojęcia użytego w art. 30 Konstytucji RP²⁶ mówiącego o godności cechującej każdego człowieka²⁷. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że z uwagi na fakt, że studenci jako grupa społeczna nie należą do grup szczególnego zaufania publicznego, należy bardzo ostrożnie formułować standardy odpowiadające właściwej godności człowieka. Niemniej oceniając popełniony czyn w kategoriach uchybienia godności studenta, należy wziąć pod uwagę m.in. treść ślubowania czy też regulaminu studiów²⁸. Warto także zwrócić uwagę na tezę zaprezentowaną w literaturze, że „w zasadzie dopuszczenie się jakiegokolwiek czynu zabronionego pod groźbą kary kryminalnej (choćby niemającego ścisłego związku ze statusem studenta ani też niepopelnionego na terenie uczelni) zawsze narusza leżące u podstaw ich kryminalizacji normy moralne obowiązujące wszędzie, a tym bardziej *in societas universitatis*”²⁹.

Zagadnienie naruszenia normy etycznej jako przesłanki wszczęcia postępowania dyscyplinarnego jest zagadnieniem trudnym. Wynika to z konieczności odniesienia się w dokonywanej ocenie do przesłanek pozaprawnych. Użycie pojęć niedookreślonych przez ustawodawcę według autora niniejszej pracy nie może zostać ocenione negatywnie. Zgodnie z podstawowymi założeniami prawo administracyjne miało być systemem, który miał zapewniać bezpieczeństwo i pewność jednostce, a także ograniczać nieprzewidywalność i nieobliczalność działań administracji³⁰. Zdaniem autora odesłanie przez ustawodawcę do norm pozaprawnych w przypadku przesłanki uchybienia godności studenta nie narusza tych pierwotnych założeń. Trudne czy wręcz niemożliwe byłoby stworzenie

²⁴ Szerzej o naruszeniu przepisów obowiązujących w uczelni jako przesłance wszczęcia postępowania dyscyplinarnego pisze m.in. J. Adamczuk, *Postępowanie dyscyplinarne wobec studentów i doktorantów*, [w:] A. Szadok-Bratuń (red.), *Nowe prawo o szkolnictwie wyższym a podmiotowość studenta*, Kolonia Limited 2007, s. 209 i n.; H. Izdebski, J. Zieleziński, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym. Komentarz do nowelizacji*, Warszawa 2011, s. 394 i n.

²⁵ J. Adamczuk, *op. cit.*, s. 209.

²⁶ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483; z 2001 r. Nr 28, poz. 319; z 2006 r. Nr 200, poz. 1471; z 2009 r. Nr 114, poz. 946.).

²⁷ M. Gałązka, *op. cit.*, s. 1021.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ B. Janusz-Pohl, *O modelu postępowania dyscyplinarnego w sprawach studenckich*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2013, z. 2, s. 85.

³⁰ A. Błaś, *Prawo administracyjne wobec przemian we współczesnym państwie prawnym*, [w:] J. Boć, A. Chajbowicz (red.), *Nowe problemy badawcze w teorii prawa administracyjnego*, Kolonia Limited 2009, s. 37.

przez ustawodawcę katalogu sytuacji uchybiającym godności studenta. Zasady współżycia społecznego, obowiązujące normy społeczne, jakkolwiek nieostre pojęciowo, są możliwe do skonkretyzowania. Zatem ważne jest, aby organy właściwe w sprawie postępowania dyscyplinarnego względem studentów (doktorantów) z należytą starannością i rozwagą odnosiły się do przesłanek pozaprawnych³¹.

³¹ Zgodnie z art. 211 u.p.s.w. właściwym organem w sprawie jest komisja dyscyplinarna albo sąd koleżeński.

